

**FACTORII DETERMINANȚI AI COMPETITIVITĂȚII NAȚIONALE:
CAZUL REPUBLICII MOLDOVA**

*CLIPA Victoria, STRATAN Alexandru,
Institutul de Economie, Finanțe, Statistică
al Academiei de Științe din Moldova*

Abstract:

Over the last decades competitiveness became a worldwide discussed problem. However, there does not exist a common approach of its analysis. It's a very complex concept that may be tackled at many levels: at product, firm, sartorial, regional or even national level. At the microeconomic level, the concept of competitiveness is more or less clear, while, at the national level it is somewhat vague. Different authors propose distinct methods to analyze and to measure national competitiveness and the diversity in competitiveness analysis methods rely on the specific of each economy and on the multitude of competitiveness determinant factors. The main aim of the paper is to make an overview on the level of Moldavian economy competitiveness that would let to reflect our economy capacity to compete with other countries in the region on the world market.

Key words: national competitiveness, gross domestic product, productivity, competition, business environment

Introducere. În ultimele decenii în cercurile oamenilor de afaceri, mediului științific și al factorilor de decizie se discută foarte mult despre importanța competitivității naționale ca un element esențial al asigurării bunăstării unei națiuni. La nivel microeconomic noțiunea de competitivitate pare mai mult sau mai puțin clară, în timp ce la nivel național aceasta este într-o oarecare măsură mai vagă. Competitivitatea națională, prin esență, reprezintă un concept foarte complex și poate fi atinsă prin asigurarea unor ramuri industriale, corespunzător întreprinderi competitive la nivel internațional.

Deseori, în studiile existente, competitivitatea națională este apreciată ca un fenomen cu un grad înalt de sofisticare, determinat de astfel de indicatori cum sunt deprecierea monedei naționale, rate ale dobânzii mici, abundență de resurse naturale, forță de muncă ieftină, sold pozitiv al balanței comerciale e.t.c. Cu toate acestea, M. Porter, în lucrările sale susține că o țară nu poate fi considerată realmente competitivă, utilizând așa instrumente ca forța de muncă ieftină, instrumente de subvenționare, deprecierea monedei naționale sau dezvoltarea economiei în baza împrumuturilor contractate din exterior. La un moment dat forța de muncă ieftină poate stimula penetrarea de noi piețe, devalorizarea monedei naționale - stimularea exporturilor, obținând avantaje relative de preț, contractarea împrumuturilor - finanțarea cheltuielilor bugetare. Însă aceste instrumente nu contribuie la sporirea productivității totale a factorilor de producție și nu pot asigura o dezvoltare sustenabilă a unei economii. Urmărind asigurarea competitivității naționale, instrumentele utilizate trebuie să fie orientate spre sporirea productivității care ar asigura venituri reale mai mari sau, altfel spus,

salarii mari. De asemenea, productivitatea poate fi asigurată numai prin utilizarea forței de muncă calificată, implementarea tehnologiilor moderne și a inovațiilor: de proces, produs, în sistemul de management e.t.c. Și acestea vin în contradicție cu dezvoltarea performanțelor pe piața externă în bază forței de muncă ieftină.

Literatura de specialitate indică asupra existenței unei multitudini de factori care determină competitivitatea. În același timp, înțelegerea complexității factorilor care generează acest proces a luat oamenii de știință foarte mult timp - avantajul comparativ față de alte țări fiind explicat prin dotarea cu factori de producție în teoria clasică, investiții în capital fix și infrastructură la neoclasici. Vorbind deja despre avantajul competitiv, M. Porter scoate în evidență 5 factori fundamentali, pe care îi structurează în Diamantul Național – factorii de producție, cererea internă, industriile conexe, strategia firmei și concurenții, politicile guvernamentale.

În prezent, există studii al căror obiect face compararea performanțelor mediului de afaceri în diferite țări și a competitivității naționale, analizat în baza unei multitudini de factori determinanți. Competitivitatea națională este direct determinată de mediul economic intern. De aceea un prim exercițiu în determinarea nivelului competitivității naționale ține de analizarea calității mediului economic intern. În continuare, este prezentată o succintă analiză a conjuncturii economice naționale.

Îndelungatul proces de tranziție și înalta vulnerabilitate a economiei naționale la șocuri, atât interne cât și externe, pun în evidență modelul deficient de dezvoltare al Republicii Moldova și indică asupra nivelului redus al competitivității naționale. Cu toate că în decursul existenței Republicii Moldova ca stat independent s-a reușit o oarecare creștere al nivelului PIB pe cap de locuitor (de la 400 USD în 1995 la 1515 USD anul 2009) – care deseori este utilizat ca unul din indicatorii competitivității naționale, totuși acesta rămâne a fi foarte mic comparativ cu țările din regiune, nemaivorbind de țările dezvoltate.

Conjunctura nefavorabilă a factorilor ce influențează competitivitatea economiei moldovenești este confirmată și de rezultatele studiilor elaborate de organizațiile internaționale, Raportul Competitivității Globale (Forumul Economic Mondial) și Doing Business Report (Banca Mondială) care se focusează pe aprecierea nivelului competitivității globale și a performanței mediului de afaceri în diferite țări.

Analiza competitivității naționale prin prisma raportului Doing Business. *Doing Business Report* este un studiu elaborat anual de către Banca Mondială, începând cu anul 2003 și are drept scop compararea cadrului de reglementare a afacerii în diferite țări sau, altfel spus, al costului afacerii. În acest raport toate țările lumii sunt categorisite într-un rating conform gradului de ușurință de desfășurare a afacerii. Primul raport care a fost publicat în 2003, analiza mediul de afaceri în 133 de țări după 5 criterii. În ultimul raport, Doing Business 2011, sunt cuprinse reglementările din 11 etape importante ale mediului de afaceri în 183:

1. Inițierea afacerii;
2. Obținerea autorizațiilor de construcție;
3. Înregistrarea proprietății;
4. Obținerea creditelor;
5. Protejarea investitorilor;
6. Plata taxelor;
7. Comerțul exterior;
8. Semnarea contractelor;
9. Încheierea afacerii;
10. Accesul la energie electrică.
11. Angajarea muncitorilor.

Clasamentul țărilor în Raportul 2011 spre deosebire de cel precedent s-a făcut în baza primelor 9 criterii, suportând 2 modificări:

1. Categoria „Angajarea muncitorilor” a fost analizată în raport, dar nu a fost inclusă ca criteriu de performanță în clasament;

2. În studiu a fost inclus, de asemenea, analiza reformelor regulatorii în domeniul accesului la energie, considerat un factor foarte important în desfășurarea afacerilor, dar care, de asemenea, nu a fost inclus ca criteriu de performanță în clasament.

Conform acestui raport, cel mai favorabil climat de dezvoltare a afacerilor este în țările cu venituri mari din OECD, fiind urmate de țările din Europa de Est și Asia Centrală, iar la coada clasamentului sunt statele din Africa de Sud și sub-sahariană. Clasamentul este deschis doi ani la rând de astfel de țări cum sunt Singapore, Hong Kong, Noua Zeelandă, Marea Britanie, SUA și Danemarca și este închis de Chad, Republica Central Africană și Burundi.

În lista țărilor care au înregistrat cele mai mari performanțe în facilitarea desfășurării afacerilor în anul precedent și care au introdus modificări de politici în 3 sau mai multe domenii se numără: Kazakhstan, Rwanda, Peru, Vietnam, Cape Verde, Tajikistan, Zambia, Ungaria, Brunei.

În Raportul Doing Business 2011, Moldova s-a plasat pe locul 90 în clasament, pierzând 3 poziții comparativ cu anul precedent. Trebuie de notat că Moldova este precedată în clasament de aproape toate țările din regiunea Europei Centrale și de Est, dar și de o parte din țările CSI, ex. Georgia, Kazahstan, Kirgizstan, Belarus s.a. (vezi tabelul 1).

În comparație cu potențialii concurenți, sau țări din regiune care au avut sau au o structură a economiei mai mult sau mai puțin asemănătoare, poziția Moldovei poate fi apreciată ca una relativ bună în foarte puține domenii: înregistrarea proprietății (poz.18), executarea contractelor (poz.20). În același timp, cadrul de reglementare a afacerii la unele etape foarte importante în desfășurarea unei afaceri, rămâne a fi încă foarte deficitar:

• **Obținerea autorizațiilor de construcții** – poz. 159, cel mai favorabil cadru regulator în acest domeniu, în regiune fiind în Georgia, România care se plasează pe locul 84, iar o situație mai proastă este atestată în astfel de țări ca Polonia, Ucraina și Rusia (ultima plasându-se pe locul 182 din 183);

• **Contractarea creditelor** – poz. 89, fiind pe aceeași poziție cu Rusia, Belarus, în timp ce România se plasează pe poziția 15, iar cea mai bună situație, din regiune,

se atestă în Letonia și Bulgaria (poz. 6);

- **Protecția investitorilor** – poz. 109, cei mai buni reformatori în acest domeniu fiind Republica Kirghiza – poz. 12 și Albania – poz. 15, în timp ce România împarte poziția 44 cu astfel de țări cum sunt Bulgaria, Polonia, Portugalia, Kazahstan;

- **Plata taxelor** – poz. 106. La acest capitol încă în majoritatea țărilor se înregistrează mari dificultăți, iar ultima și penultima poziție fiind ocupate de Belarus și Ucraina.

Tabelul 1. Poziția Moldovei în clasamentul Doing Business comparativ cu țările Europei de Est și Asiei Centrale

<i>Țara</i>	<i>2006</i>	<i>2010</i>	<i>2011</i>
<i>Moldova</i>	83	87	90
<i>Estonia</i>	16	17	17
<i>Lituania</i>	15	26	23
<i>Letonia</i>	26	27	24
<i>Slovacia</i>	37	41	40
<i>Slovenia</i>	63	43	42
<i>Ungaria</i>	52	52	46
<i>Bulgaria</i>	62	51	51
<i>Romania</i>	78	54	56
<i>Cehia</i>	41	82	63
<i>Polonia</i>	54	73	70
<i>Albania</i>	117	81	82
<i>Georgia</i>	100	13	12
<i>Armenia</i>	46	44	48
<i>Kazakhstan</i>	86	74	56
<i>Bieltarus</i>	106	64	68
<i>Rusia</i>	79	116	123
<i>Ucraina</i>	124	147	145

Sursa: elaborat de autori în baza datelor statistice disponibile pe Doing Business, World Bank, accesibil la : <http://www.doingbusiness.org/custom-quer>

Un rol important pentru dezvoltarea mediului de afaceri local și al competitivității naționale este reglementarea operațiunilor de comerț exterior. Facilitarea tranzacțiilor comerciale internaționale a devenit o condiție imperativă pentru dezvoltarea afacerilor. La capitolul tranzacții externe, Moldova înregistrează cele mai proaste performanțe după autorizațiile de construcție – poz. 141. Aceasta este o problemă caracteristică pentru majoritatea țărilor spațiului post-sovietic.

Pentru desfășurarea operațiunilor de export (import) un agent economic din Moldova are nevoie de un dosar constituit din 6 (7) acte, 1 765 (1 960) USD pentru exportul unui container de marfă, dintre care 1300 de USD sunt necesari numai

pentru asigurarea cheltuielilor pentru transportul intern, iar operațiunea se desfășoară în cel puțin 32 (35) zile dintre care 20 de zile sunt necesare numai pentru pregătirea actelor necesare.

Luând în considerație cele mai bune exemple de desfășurare a operațiunilor de export/import din practica internațională, Moldova este încă foarte departe de a înregistra astfel de performanțe :

- **Documente necesare – 2 – Franța;**
- **Zile necesare – 5 la export în Danemarca și 4 la import în Singapore;**
- **Costul** pentru exportul unui container de produse – 450 USD la export în Malaysia și 439 USD la import în Singapore.

În același timp Republica Moldova ar putea, cel puțin tinde spre exemplul Țărilor Baltice - Estonia, Letonia.

În ultimul Raport Doing Business, pe lângă indicatorii tradiționali s-a mai efectuat și analiza accesului la energie pe un eșantion de 176 de state. Accesul la energie este considerat a doua cea mai importantă constrângere în desfășurarea afacerii după accesul la finanțare. Accesul limitat la energie poate avea efecte adverse asupra productivității firmelor. Aprovizionarea cu energie a fost analizată prin prisma următorilor indicatori: numărul de proceduri, nr. de zile necesar și costul de conectare la energie electrică. În Republica Moldova comparativ cu alte țări din regiune – România, Cehia, Polonia, Ucraina și Federația Rusă – numărul de zile (140) este relativ redus, numărul de proceduri (7) mai mic ca în Rusia și Ucraina, deși mai mare puțin ca în țările din Europa Centrală, iar costurile sunt încă foarte ridicate (796% din venitul pe cap de locuitor).

Tabelul 2. Accesul la energie în Republica Moldova comparativ cu alte state din regiunea Europei de Est și Asiei Centrale

Economia	Proceduri (nr)	Timpul (zile)	Cost (% din venitul pe cap de locuitor)
Moldova	7	140	796
Romania	7	244	545
Republica Ceha	6	279	187
Polonia	4	143	303
Ucraina	11	309	276
Federatia Rusa	9	302	4672
Kazakhstan	6	88	111
Georgia	5	97	759

Sursa: elaborat de autori în baza Doing Business Report 2011, accesibil la: [//www.doingbusiness.org](http://www.doingbusiness.org)

Cadrul instituțional și de reglementare reprezintă factori importanți ai dezvoltării mediului de afaceri și al asigurării competitivității naționale. Un indicator al eficienței acestuia în diferite țări poate fi considerat clasificatorul

țării lumii elaborat de către Banca Mondială conform performanțelor înregistrate în reformarea cadrului de reglementare al mediului de afaceri.

Deși pe perioada ultimilor 5 ani în Republica Moldova au fost întreprinși unii pași în vederea facilitării condițiilor de desfășurare a afacerilor, în alte domenii importante ca – obținerea creditelor și protecția investitorilor, indicatorii au rămas practic neschimbați, iar în domeniul comerțului exterior chiar s-a înregistrat un regres. Astfel măsurile întreprinse până în prezent sunt bune, dar prea puține, iar per ansamblu, facilitarea cadrului de afaceri în Republica Moldova merge prea lent comparativ cu alte țări. Timp de 5 ani poziția Republicii Moldova în clasamentul Doing Business nu s-a modificat prea mult, în timp ce multe țări din regiune s-au dovedit a fi mult mai active în procesul de reformare a mediului de afaceri și au făcut salturi mari în clasament, un exemplu elocvent, în acest sens, este Georgia care aproape de la sfârșitul clasamentului, poziția 100 în 2006, s-a plasat în 2011 pe locul 12.

Analiza competitivității naționale prin prisma Raportului Competitivității Globale. Pentru a fi atins obiectivul primar – *asigurarea competitivității naționale* – eforturile tuturor actorilor unei economii, trebuie să fie orientate spre crearea unui climat favorabil pentru dezvoltarea afacerilor. Un climat favorabil, ar însemna acționarea și îmbunătățirea tuturor factorilor – economici, politici, sociali - care influențează într-un oarecare mod mediul în care activează agenții economici și susținerea în cadrul unei națiuni a avantajelor competitive. Acești factori sunt foarte diverși și una dintre cele mai complexe metodologii de calcul ale competitivității naționale a țărilor lumii, care a încercat să cuprindă cea mai mare parte a lor, este considerat *ICG* (indicele competitivității globale), elaborat de către Forumul Economic Mondial în Raportul Competitivității Globale. Acest indicator ia în calcul o multitudine de factori ale competitivității, clasați în 12 categorii – numiți „piloni ai competitivității”. Acești piloni constituie fundamentul dezvoltării oricărei economii, dar la diferite etape ale dezvoltării ei au un rol diferit. În dependență de importanța lor, la diferite nivele de dezvoltare ale economiei pilonii pot fi împărțiți în trei categorii:

- ✓ factorii esențiali: sistemul instituțional, infrastructura, stabilitatea macroeconomică, sănătatea și educația primară;
- ✓ factorii de eficiență: educația superioară, eficiența pieței bunurilor, eficiența pieței muncii, sofisticarea pieței financiare, gradul de pregătire tehnologică, potențialul pieței;
- ✓ factorii inovaționali și de sofisticare: sofisticarea afacerii și inovarea.

Spre exemplu, pârghiile utilizate pentru sporirea competitivității naționale într-o țară dezvoltată nu vor fi aceleași ca într-o țară săracă. De asemenea, instrumentele utilizate pentru sporirea eficienței comerțului exterior, a pieței muncii e.t.c. nu vor aduce rezultatele scontate atâta timp cât nu este asigurată buna funcționare a sistemului instituțional, o infrastructură dezvoltată, condițiile de bază pentru asigurarea unui nivel satisfăcător al sănătății și a instruirii primare a populației acestei națiuni.

În raport, toate țările lumii care intră în clasament sunt clasificate în trei nivele de bază conform venitului populației. Ultimul nivel corespunde țărilor înalt dezvoltate a căror PIB/loc depășește 17 mii USD, ex. Slovenia, Republica Cehă, precum și alte țări dezvoltate. Aceste economii sunt considerate inovaționale, rolul inovațiilor fiind foarte important în asigurarea competitivității naționale, în timp ce factorii esențiali au o influență relativ mai mică. Spre exemplu România, Bulgaria se atribuie celei de a doua categorii, iar țările baltice se afla la etapa de tranziție – de la economii a căror dezvoltare se bazează pe factori de eficiență la o dezvoltare bazată pe inovații (vezi Tabelul 3).

Tabelul 3. Importanța factorilor în asigurarea competitivității la diferite etape de dezvoltare economică

	Dezvoltarea bazată pe disponibilitatea factorilor	Dezvoltarea bazată pe eficiență	Dezvoltarea bazată pe inovare
Factorii esențiali	60	40	20
Factori de eficiență	35	50	50
Factori inovaționali și de sofisticare	5	10	30

Sursa: elaborat de autori în baza Global Competitiveness Report 2011 disponibil la: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2010-11.pdf

Republica Moldova, în schimb, de rând cu Tadjikistan și alte țări sărace, rămâne încă în grupul țărilor care concurează pe piața internațională în baza factorilor de producție de care dispun: resurse naturale și forță de muncă ieftină și se focusează, în special, pe obținerea avantajelor de preț și comercializarea de produse cu o valoare adăugată joasă. Pentru a menține competitivitatea la această etapă, accentul trebuie pus cu precădere pe:

1. Calitatea sistemului instituțional – cadrul juridic și administrativ în care indivizii, firmele și guvernele interacționează;
2. Dezvoltarea infrastructurii – calitatea infrastructurii transporturilor: rutier, aerian, feroviar și naval și infrastructurii de comunicare;
3. Stabilitatea macroeconomică – stabilitatea principalilor indicatori macroeconomici: PIB, datoria de stat, inflația ș.a;
4. Sănătatea și nivelul educației forței de muncă – nivelul sănătății populației și calitatea sistemului de învățământ primar.

Concluzie. După două decenii de tranziție, Republica Moldova încă se află în căutarea unui model care ar asigura o creștere economică sustenabilă. Actualmente tot mai discutată este problema trecerii la un model bazat pe

exporturi, investiții și inovații. Și în acest model competitivitate devine o condiție imperativă. În același timp, competitivitatea este un indicator determinat de o multitudine de factori care acționează diferit asupra economiilor, în dependență de structura fiecărei economii. În Republica Moldova, fapt confirmat și de studiile elaborate de organizațiile internaționale, Raportul Competitivității Globale (Forumul Economic Mondial) și Doing Business Report (Banca Mondială), conjunctura factorilor naționali pentru dezvoltarea afacerilor este una nefavorabilă. Tot mai deseori se vorbește despre importanța inovațiilor ca un factor primordial al dezvoltării competitivității naționale.

**Tabelul 4. Evoluția Moldovei în clasamentul Raportului
Competitivității Globale**

Pilonul	GCI 2010-2011 (139)	GCI 2008-2009 (134)	GCI 2007-2008 (131)
GCI	94	95	97
Factorii esențiali	97	95	96
Instituțiile	102	92	105
Infrastructura	97	113	107
Mediul macroeconomic	80	80	92
Sănătate și educația primeră	84	89	85
Factori de eficiență	99	98	102
Învățământ superior și instruire	78	88	81
Eficiența pieței de bunuri	104	105	107
Eficiența pieței muncii	68	55	68
Dezvoltarea pieței financiare	103	104	101
Pregătirea tehnologică	89	95	108
Dimensiunea pieței	121	114	114
Factori inovaționali și de sofisticare	123	128	122
Gradul de sofisticare a afacerilor	113	131	124
Inovațiile	129	116	112

Sursa: elaborat de autori în baza Global Competitiveness Report 2010-2011, 2008-2009 disponibil la:

http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2010-11.pdf

Notă: În Raportul Competitivității Globale 2009-2010 Moldova nu a fost inclusă din lipsa de date pentru țară

Într-adevăr, inovațiile au devenit un motor al dezvoltării economice și un factor determinant în obținerea avantajelor competitive, dar caracteristic pentru

țările dezvoltate, care au reușit să creeze toate condițiile necesare pentru dezvoltarea acestora. Totuși nu putem vorbi despre inovații în Republica Moldova, care presupun și investiții enorme, atâta timp cât într-o economie nu sunt asigurați factorii esențiali necesari pentru funcționarea mediului de afaceri în condițiile unei concurențe sănătoase, a unui cadru regulatoriu stimulator și eficient, un sistem funcțional al instituțiilor publice. În același timp pentru a ne bucura de succes pe piața internațională și a putea concura cel puțin cu țările din regiunea Europei Centrale și de Est este imperativ de a ameliora aceste condiții fundamentale pentru îmbunătățirea mediului de afaceri național și sporirea competitivității naționale.

BIBLIOGRAFIE:

1. www.asesoriainternacional.com.
2. www.doingbusiness.org.
3. www.weforum.org/documents/gcr0809/index.html;
4. www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2010-11.pdf.